

Krmíčková, Helena

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Českomoravská regesta

In: Krmíčková, Helena. *Edice středověkého diplomatického materiálu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 33-38

ISBN 978-80-210-6999-2; ISBN 978-80-210-7002-8 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130565>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

5 Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Českomoravská regesta

Podle Ivana Hlaváčka bylo pro Palackého vydávání *Moravského diplomatáře* podvědomou, ale vítanou záminkou i skutečným argumentem k opuštění myšlenky diplomatáře.

Ve 40. letech 19. století se tedy Palacký vzdává plánu na vydávání českého diplomatáře, nicméně jako náhradu za něj inicioval vznik edice *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Vyzval svého pomocníka a pořadatele listin v zemském muzeu Karla Jaromíra Erbena,³⁹ aby pořídil výtahy muzejních listin, doplnil je výpisy z jiných sbírek a uspořádal ve formě regist. První díl nové edice obsahoval listiny od roku 600 a byl doveden do roku 1253. Vyšel po mnohaleté práci sice až roku 1855, ale Erben dodával Palackému obtahy textu už v průběhu tisku. Erben měl zpracovat i další díl (do konce přemyslovského období), ale ve vydávání již nepokračoval: ediční podnik narazil na nedostatek finančních prostředků a jedním z podstatných důvodů (vedle pracovní vytíženosti editora) byla i nepřístupnost materiálu ve vídeňském *Haus- Hof- und Staatsarchivu*, do nějž mu nebyl umožněn přístup.

Erben byl sice vzděláním právník, ale pracovníě zakotvil v institucích, které se zabývaly historií (Muzeum, Archiv města Prahy). Zkušenosti s diplomatickým materiálem získal při mnohaleté práci s Palackým a v letech 1843–1846 bylo sbírání listin jeho zaměstnáním. Přesto však je nutné konstatovat, že byl v historické vědě a zejména v pomocných vědách historických autodidaktem, což se projevilo i na kvalitě edice. Nejzávažnějším nedostatkem tohoto dílu *Českomoravských regist* je převzetí Bočkových padělků z *Moravského diplomatáře*. Na Erbenovu obhajobu je však nutné dodat, že v té době ještě nebyla Bočkova falzátorská činnost odhalena, a tak v *Regestech* bez podezření přetiskl padělky společně s ostatními listinami, jež hojně přebíral ze starších edic. V dnešní době

39 Karel Jaromír Erben (1811–1870) básník, prozaik a sběratel lidové slovesnosti. Zabýval se i historií a profesně se uplatnil jako archivář v muzejním archivu a především v pražském městském archivu. Editor diplomatických i literárních památek. Srov. HOLEC, František: *Karel Jaromír Erben – první archivář hl. města Prahy*. Archivní časopis 50, 2000, s. 198–212.

už je Erbenův díl v plném rozsahu antikvován *Českým diplomatářem*, a tak ho nemusíme vůbec užívat.

Vydávání *Regest* bylo nutné pro práci na sepsání českých dějin, a tak po Erbenově smrti Palacký pověřil dalším vydáváním *Regest* Josefa Emlera.⁴⁰ Z obdobného Palackého popudu v té době Emler již pracoval na dvou edicích (desky zemské a *Fontes rerum Bohemiarum*), postupně přibývaly i další, ale největší úsilí věnoval právě *Regestům* a jeho jméno se stalo přímo synonymem pro tuto edici. Po samoukovi Erbenovi se práce ujal školený paleograf a diplomatik, žák Theodora Sickela na nedávno založeném *Institutu für Österreichische Geschichtsforschung*. Emlerovy díly tak stojí na mnohem vyšší úrovni než práce Erbenova. Emler totiž listiny alespoň do jisté míry zhodnotil, jak ukazují křížky pro sporné či zpadělané kusy. Aby edice co nejlépe plnila informativní službu, podával nejen její obsah, ale po vyloučení stereotypních formulí přetiskl značné části kusu, často i se záhlavním regestem. *Regesta* pro připravovanou dobu však byla chápána jako dočasná náhrada diplomatáře, neměla diplomatář plně nahradit. Nezabývala se tedy podrobným studiem listin, a tak mohla být vydávána poměrně rychle. To se ovšem odrazilo na kvalitě edice. Heuristika nemohla být provedena důkladně, některé kusy přicházejí až v dodatcích k II. dílu (pro léta 1143–1261) a k IV. dílu (pro léta 872–1346), jiné se třeba v důsledku špatně převedeného data dostaly do edice dvakrát. Z hlediska diplomatiky je nutné vznést další výhradu: Emler nikdy nenašel odvahu aplikovat Siccelovu metodu na český materiál. (V oblasti soukromé diplomatiky ji neužívali v oné době ani zahraniční badatelé.) Tato práce u nás čekala až na generaci Friedrichovu.

Třebaže se Palacký vydání II. dílu *Regest* nedožil (práce byla zkompleťována roku 1882), Emler mu poskytoval stejnou službu jako jeho předchůdce Erben a od roku 1871, kdy šly do tisku první archy, mu dával okamžitě k dispozici všechny vytištěné listiny, aby mohly být užity při práci na *Dějínách*. V tomto dílu Emler zpřístupnil období let 1253–1310 a je nutné zdůraznit, že kromě listin zde otiskl také formuláře přemyslovského období. V letech 1890 a 1892 vydal ještě dva díly pro období vlády Jana Lucemburského, *Regesta* tedy dovedl do roku 1346. Původně chtěl překročit Palackého horní mez a dovést edici k smrti Karla IV., zdravotní důvody mu to však nedovolily.

40 Josef Emler (1836–1899) archivář (Archiv hlavního města Prahy), profesor pomocných věd historických na pražské univerzitě, náš nejvýznamnější editor. (Vide kap. 11, 12.1, 14.1, 16.1, 16.2, 16.4.) Srov. HLAVÁČEK, Ivan: *Josef Emler a jeho postavení v české historické vědě 2. pol. 19. století*. In: Josef Emler /1836–1899/. Příspěvky k jeho učitelské, vědecké a organizátorské činnosti. Red. Ivan Hlaváček. Praha 1989, s. 9–129; 2. vyd. in: TÝŽ: *O mých předchůdcích i současnicích*. Soubor studií k dějinám archivnictví, historiografie a pomocných věd historických. Praha 2011, s. 124–168. (V 1. vydání na s. 90–120 je otištěna bibliografie prací Josefa Emlera.) TÝŽ: *Editor a archivář Josef Emler *10. 1. 1836, † 10. 2. 1899*. In: *Učenci očima kolegů, žáků a následovníků*. Praha 2007, s. 64–74; 2. vyd. in: TÝŽ: *O mých předchůdcích*, s. 176–181.

Po Emlerově smrti byly práce na vydávání *Regest* přerušeny. K jejich obnovení došlo až ve 2. desetiletí následujícího století. Roku 1913 byl Českou akademií věd a umění pověřen přípravou edice Václav Hrubý, pozdější první profesor pomocných věd historických na Masarykově univerzitě. Jeho prvotní práce byly zaměřeny na důkladnou heuristiku pro období 1346–1437, které měla *Regesta* zahrnovat, a měl být vypracován inventář listin. Po vzniku republiky začíná roku 1921 rozvíjet činnost Československý státní historický ústav vydavatelský v Praze, který převzal z Muzea dosud shromážděný materiál k vydávání listin. Tajemníkem ústavu se stal Václav Hrubý, který byl také pověřen vypracováním V. dílu *Českomoravských regest* navazujícího na Emlera a zahrnujícího období do korunovace Karla IV. na císaře 5. dubna 1355. Další díl (do korunovace Václava IV. na českého krále 15. června 1363) byl svěřen Bedřichu Mendlovi,⁴¹ který na některých přípravných aktivitách začal s Hrubým pracovat již před válkou. O něco později bylo rozhodnuto, že bude vydána i samostatná edice listin Jana Lucemburského *Regesta et itinerarium Johannis regis Bohemiae*, kterou byl pověřen Emil Schieche (1901–1985); od doby vydání IV. dílu *Regest* bylo totiž nalezeno větší množství materiálu ze zmíněného období. Plán tohoto doplňkového svazku však nebyl nikdy realizován a k výrazným změnám došlo i v rámci přípravy V. a VI. dílu.

Václav Hrubý si uvědomoval neudržitelnost jedné chronologické řady, navrhoval, aby byla *Regesta* rozdělena tematicky, což by umožnilo i následné diplomatické zpracování materiálu. Jeho návrh však byl odmítnut komisí pro vydávání regest v čele s Gustavem Friedrichem. Hrubý tak svůj ediční zájem přesouvá k přípravě edice *Archivum coronae regni Bohemiae*. Když pak roku 1925 opustil své místo v ústavu (který se mezitím přeměnil na Státní historický ústav) a odchází na Masarykovu univerzitu do Brna, opouští současně i svou práci na V. dílu *Regest*, při níž nestihl provést ani soustavný archivní výzkum. Tento díl tak byl postupně svěřován dalším editorům a dokončen byl až po více než osmdesáti letech od zahájení prací, jež ale byly spíše naplněny dobou nečinnosti.

Poté, co se Hrubý vzdal práce na *Regestech* i formálně, byly přípravné práce i vydání svěřeny Blaženě Rynešové.⁴² Rynešová však umírá roku 1944, než stačila dílo dokončit. V 50. letech 20. století přešla *Regesta* do Ústavu pro československé a světové dějiny,

41 Bedřich Mendl (1892–1940) historik, první profesor hospodářských a sociálních dějin na pražské filozofické fakultě, archivář (Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce), editor. (Vide kap. 16.3.) Srov. MÍŠKOVÁ, Alena – PAĎOUREK, Jan: *Bedřich Mendl 29. srpna 1892 – 28. září 1940*. In: Vědecká konference k 100. výročí narození Bedřicha Mendla, prvního profesora hospodářských dějin Univerzity Karlovy 1892–1992. Praha 1997, s. 9–29. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 4, 1994. (Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 7).

42 Blažena Rynešová (1900–1944) editorka, autorka historických příspěvků zejména s jihočeskou problematikou. (Vide kap. 10.)

kde doplnil materiál sebraný Blaženou Rynešovou Jiří Spěváček a vydal listiny z let 1346–1350 ve dvou sešitech roku 1958 a 1960. Dokončení V. dílu již na Historickém ústavu AV ČR provedla Jana Zachová, která dovedla ve dvou sešitech v letech 2000 a 2004 *Regesta* do roku 1355, kde začíná Mendlův VI. díl, a v roce 2005 vydala rejstříkový sešit. Tento poslední sešit obsahoval i titulní list k celému V. dílu. Jako editoři na něm však figurují pouze Spěváček a Zachová. Práce Blaženy Rynešové zde není nijak vyjádřena, ačkoliv její podíl na prvních dvou sešitech je nepominutelný.

Z VI. dílu, v němž měl Bedřich Mendl zpřístupnit období let 1355–1363, vydal roku 1928 a 1929 1. a 2. část, ale po velmi nepříznivé kritice Václava Hrubého byl znechucen natolik, že přerušil svou práci na *Regestech*, věnoval se spíše hospodářským dějinám a edičně zpracoval jeden z dalších úkolů Československého historického ústavu – *Knihy počtů města Brna*. K *Regestům* se vrátil až po delší přestávce, téměř až na sklonku svého života. Připravil sice další sešit s materiálem do konce srpna 1358, ale ještě před jeho vydáním se roku 1940 rozhodl pro sebevraždu, aby nemusel dále čelit represím, kterým bylo vystaveno židovské obyvatelstvo Protektorátu. Sazba připraveného sešitu byla rozmetána. Tento sešit pak z Mendlovy pozůstalosti zpřístupnila roku 1954 Emlerova vnučka Milena Linhartová.⁴³ Proti původnímu plánu byl 3. sešitem tento VI. díl uzavřen (rejstřík ovšem vyšel až roku 1979) a bylo rozhodnuto, že Mendlem připravených 742 kusů regestů z dalších let, které zůstaly v jeho pozůstalosti, bude vydáno v VII. dílu.

V letech 1954–1963 vydala Milena Linhartová celkem pět sešitů VII. dílu, které obsáhly období let 1358–1363. Materiál pro ně částečně zpracoval Bedřich Mendl, zbytek doplnila Linhartová a podle autorské účasti bylo vyjádřeno i pořadí editorů: první tři sešity byly vydány s pořadím editorů Bedřich Mendl – Milena Linhartová, zbývající dva v opačném pořadí.

Milena Linhartová sice vydala Mendlem připravené regesty, ale ani k jednomu dílu nevytvořila rejstřík. Rejstříkovými pracemi k VI. dílu byla pověřena vdova po B. Mendlovi, historička Eleonora Mendlová, jež dokončila rejstřík jmenný, ale i věcný (který ostatní svazky *Regest* neobsahují) nedlouho po vydání 3. sešitu, tento rejstříkový svazek však byl se zpožděním vydán až roku 1979 jako pouhý interní tisk ČSAV. Pro VII. díl dodnes rejstřík neexistuje.

Zatímco Emler byl přesvědčen, že jeho edice bude v užívání jen dočasně, protože bude nahrazena diplomatářem, jeho pokračovatelům již bylo jasné, že diplomatář tak daleko nikdy nedojde a že se zpracování listin musí proti dílům vzniklým v předchozím století zlepšit. Projevuje se to jak na kvalitě regestů a prepisech částí listin, tak

43 Milena Linhartová (1900–1989) editorka, soustředila se zejména na vydávání raně novověkých pramenů (nunciatury).

i v poznámkovém aparátu. Erben i Emler hojně vycházeli ze starých edicí, jejich pokračovatelé jdou důsledně do archivních fondů a listiny zpřístupňují z originálů nebo z opisů v případě nedochovaných originálů. Regesty jsou poměrně stručné pouze v případě existující spolehlivé edice, v ostatních případech jsou listiny zpřístupněny mnohem rozsáhlejším textem, někdy téměř *in extenso*. V poznámkovém aparátu přibývají podrobnější údaje o formě dochování, o pečetí a jsou evidovány také indorsáty.

Třebaže se ještě v době Václava Hrubého uvažovalo o horní hranici *Regest* sahající až k roku 1437, v 50. letech minulého století bylo rozhodnuto, že *Českomoravská regesta* budou dovedena jen po smrt Karla IV. 29. listopadu 1378. Materiál dalšího období, který značně narůstá, a tak se jeho zpracování dosavadním způsobem stává nereálným, zpřístupňuje nově vytvořený registář – *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.* (kap. 6).

Zkratky: **RBM, Reg**

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, edd. Karel Jaromír Erben, Josef Emler, Blažena Rynešová, Jiří Spěváček, Jana Zachová, Bedřich Mendl, Milena Linhartová, Eleonora Mendlová

Pars I: 600–1253, ed. Carolus Jaromir Erben, Praegae 1855

Pars II: 1253–1310, ed. Josephus Emler, Praegae 1882

Pars III: 1311–1333, ed. Josephus Emler, Praegae 1890

Pars IV: 1333–1346, ed. Josephus Emler, Praegae 1892

Pars V: 1346–1355, ed. Blažena Rynešová, Jiří Spěváček, Jana Zachová

Fasciculus 1 1346–1348, materia a Blažena Rynešová relicta usus recensuit, supplevit atque edidit Jiří Spěváček, Praha 1958

Fasciculus 2 1348–1350, materia a Blažena Rynešová relicta usus, recensuit, supplevit atque edidit Jiří Spěváček, Praha 1960

Fasciculus 3 1350–1352, ed. Jana Zachová, Dolní Břežany 2000

Fasciculus 4 1352–1355, ed. Jana Zachová, Dolní Břežany 2004

Fasciculus 5 Index, ed. Jana Zachová, Dolní Břežany 2005

Pars VI: 1355–1358, edd. Bedřich Mendl, Milena Linhartová, Eleonora Mendlová

Fasciculus 1 1355–1356, ed. Bedřich Mendl, Praegae 1928

Fasciculus 2 1356–1357, ed. Bedřich Mendl, Praegae 1929

Fasciculus 3 1357–1358, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praegae 1954

Indices, ed. Eleonora Mendlová, Praegae 1979

Pars VII: 1358–1363, edd. Bedřich Mendl, Milena Linhartová

Fasciculus 1 1358–1359, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1954

Fasciculus 2 1359–1360, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1955

Fasciculus 3 1360–1361, edd. Bedřich Mendl – Milena Linhartová, Praha 1958

Fasciculus 4 1361–1362, edd. Milena Linhartová – Bedřich Mendl, Praha 1961

Fasciculus 5 1362–1363, edd. Milena Linhartová – Bedřich Mendl, Praha 1963